

Történések emlékkönyvei

1. *Tanulmányok Karácsonyi Béla hetvenedik születésnapjára. Szerk. Kulcsár Péter, Mader Béla, Monok István. Szeged 1989. 157 lap*
2. *Emlékkönyv Kovacsics József professzor hetvenedik születésnapjára. Szerk. Dr. Lovász János. Bp. 1989. 122 lap*
3. *Polgárosodás Közép-Európában – Tanulmányok Hanák Péter 70. születésnapjára. Verbürgerlichung in Mitteleuropa. Festschrift für Péter Hanák zum 70. Geburtstag. Szerk. Somogyi Éva. Bp. 1991. Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 8.*
4. *Nemzeti és társadalmi átalakulás a XIX. században Magyarországon. Tanulmányok Szabad György 70. születésnapjára. Szerk. Orosz István és Pölöskei Ferenc. Bp. 1994. 380 lap*
5. *Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára. Szerk. Horn Ildikó. Bp. 1993. 458 lap*
6. *Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. évet betöltött Gerics József professzor tiszteletére. Szerk. Draskóczy István. Bp. 1994. 266 lap*
7. *Korok, régiók, társadalmak. Tanulmányok Gyimesi Sándor 60. születésnapjára. Szerk. Kulcsár Árpád és Szulovszky János. Bp. 1994. 340 lap*

Nemrégiben foglalkoztunk folyóiratunk hasábjain a magyar történettudomány két nesztorának, a 80 éves Kosáry Domokosnak és Honda Kálmánnak szánt emlékkönyvekkel, s ezekhez a 70 esztendő Niederhauser Emilének az ismertetése is hozzákapcsolódott. A historikusok szép hagyományának folytatásaként most jelzészzerűen újabb, kisebb kerekszámú-évfordulós történész-emlékkönyveket mutatunk be. Fontosak ezek nemcsak tartalmuknál fogva, hanem azért is, mert betekintést nyújtanak egyes személyiségek munkásságába, historikus-műhelyek rejtelmeibe, ugyanakkor adják az ünnepelték írásainak jegyzékét. Ismertetésünk egyben adósságtörlesztés is. mert az elmúlt fél évszázadban az erdélyi szakemberek nehezen ismerhették meg magyarországi kollégáik személyiségét és eredményeit.

Szabó T. Attila kedves szójátékával élve, kezdjük mindjárt a „hetvenkedőkkel”, s tartsunk egyben időrendet is. Noha az ünnepelték mindenikének emlékkönyve külön ismertetésre volna érdemes, szűk kereteink között inkább fényjeleket, jelenségeket, életutakat, iskolákat szeretnénk felvillantani az egyes munkák kapcsán.

Az erdélyiek előtt talán kevésbé ismert Karácsonyi Béla személyisége. Budapesten született ugyan (1919), és ott végezte az egyetem történelem–latin szakát de élete alkotó részét 1950-től Szegeden töltötte, és ott vált a medievisztika és a klasszika-filológia művelőjévé, végül pedig az Egyetemi Könyvtár igazgatójává. Kedves szakjainak művelésén kívül jelentős érdemeket szerzett iskolai és egyetemi történelemkönyvek írásával, amiért 1950-ben Kossuth-díjjal tüntették ki. Emlékkönyvében főleg tanítványai sorakoznak fel ünnepi köszöntőre. A szerkesztők rövid köszöntőben summázzák mesterük tudományos pályafutását (*Lectori salutem!*). Azután a római kori és a középkori magyar irodalom tárgyköréből választott tanulmányok következnek (Maróti Egon, Dér Terézia, Keveházi Katalin, Kulcsár Péter). Mária, II. Lajos királyunk özvegye könyvtárának nyomait Mohok István kutatja. A történés-

szek közül Kristó Gyula és Szegefű László a honfoglalás korába vágó írásokkal jelentkeznek. Pach Zsigmond Pál a XIII. századi posztókereskedelemmel. Csernus Sándor pedig Hunyadi János („a fehér lovag”) korabeli nyugati ábrázolásával foglalkozik. Szerencsésen egészítik ki ezeket egyetemes történeti összefüggések (Szádeczky-Kardos Samu, Almási Tibor) és Ötvös Péter Istvánffyról szóló írása.

A másik hét évtizedet töltött ünnepelt Kovacsics József (sz. 1919). 1957 óta egyetemi oktató, mintegy 200 tudományos publikáció (könyv, egyetemi jegyzet, tanulmány, cikk, ismertetés stb.) szerzője, számos külföldi és nemzetközi tudományos társaság tagja. Jogot végzett, de főleg a statisztika terén alkotott. A historikus számára azonban azért számon tartott tudós, mert a valós múltképhez korszerű eszközökkel, a történeti statisztika és történeti demográfia művelőjeként közelített, s néhány társával együtt úttörő munkát végzett. Szakterületén az elsők között ismerte fel a számítógépes eljárások jelentőségét. Tudományosságunk számára alapvetőnek számít a szerkesztésében megjelent *A történeti statisztika forrásai* (Bp. 1957) és *Veszprém megye helytörténeti lexikona* (Bp. 1964). A személyének szentelt emlékkönyvben Vékás Lajos rektor meleg hangú köszöntője és a szerkesztést is ellátó Lovász János értékelése után magyarországi és külföldi szakemberek tanulmányai, értékelései és ismertetései köszöntik Kovacsics professzort. Közöttük van a magyarországiak közül Csizmadia Andor, Horváth Tibor. Horváth Imre, Szádeczky-Kardos László, Nagy Katalin és a történeti demográfia két nemzetközileg elismert szakembere: Paul Deprez és Roger Mols.

Az ifjú lendületű Hanák Péter is „elrúgta” a 70-et (sz. 1921). Emlékkönyvének két alapvető írása szimbólumértékű. Litván György közel egy nemzedék pályáivét mutatja be köszöntőjében (*A történész a politikában*). A háborút követő rendszerváltás után a marxista leninista illúzióval induló, a pártvonalat hűségesen követő Hanák Péterben

„egy emberibb és egyenlőbb világba” igyekvő, rövidesen mértékadó rangra emelkedett, tehetséges történészt értékel. Aztán 1956 eszményei jegyében sok társával egyetemben ő is szembefordul a diktatúrával, amiért negyedszázadra kizárják az egyetemi oktatásból. A forradalom tüzeben egy másfajta szabadságideált, nyílt társadalmat követő és historikus modellt kovácsol ki. Olyat, amelyet Glatz Ferenc zárószó jellegű írása (*Nyilvánosság és történettudomány. Tézisek az új történetírásról*) a mai történész számára korszerűnek és ajánlatosnak tart. Az ilyen típusú historikusnak nemcsak szinkronban kell lennie kora világnézetű kihívásaival, szakmai követelményeivel, hanem birtokba kell vennie az új ismeretközlelési rendszert, annak új műfajait és új ábrázolási eszközeit hogy maga szabjon irányt a közvéleménynek és tájékoztassa egyben. Hanák Péter ezt a modellt követte és követi. Hazai és külföldi egyetemi kurzusain, könyvein és tanulmányain, tudományos üléseken kívül népszerűsítő cikkekben, rádió- és tv-előadásokon és interjúkban, a „Gólyavári estéken” alapkérdésekre és koncepciózusan keres választ. Nemzetközi kitekintését a kötet szerzői is tanúsítják. Kár, hogy a határokon túli magyar történészek (pontosabban *Dunánál* élők, akikkel szintén szoros kapcsolatot tart) nincsenek jelen emlékkönyvében. Ott vannak azonban az ünnepelt nagy témái a felsorakozó tanulmányokban. Így a kiegyezés és dualizmus kora (a kötetet szerkesztő Somogyi Éva, aztán Katus László, Deák István, Szarka László), a diplomáciatörténet (Diószegi István, Jeszenszky Géza, Palotás Emil, Helmut Rumpfer), a nemzetiségi kérdés (Pók Attila, Stefan Maifér) stb. Hanák Péter munkásságának egyik alapgondolatát, a *Dunánál*, a Monarchiában élő népek sorsközösségének témakörét különösen a művelődési részben találjuk (Horst Haselsteiner, Monika Glettler, Sármany Ilona).

A következő három évkönyv a budapesti ELTE professzorainak köszöntésére készült. A 70 éves küszöböt átlépő Szabad György (sz. 1924) nemcsak nagy sikerű előadóként és alkotó történészként neves, hanem úgy is mint közéleti vezető egyéniség. Évtizedek óta a magyar reformkor történetének tanszékvezető professzora és a Kossuth-kérdés nemzetközileg ismert szakértője. Publikációs jegyzék nem készült ugyan emlékkönyvéhez, de közismert, hogy munkái közül *A tatai és gesztesi Esterházy-uradalom* (1957) és a *Kossuth politikai pályája* (1977) alapvetőnek számít, továbbá még több tudományos és népszerűsítő munkája látott napvilágot (*Forradalom és kiegyezés válaszfűtjén*. Bp. 1977; *Az önkényuralom kora. 1849–1867*. Bp. 1979; *Miért halt meg Teleki László?* Bp. 1985; *Magyarország önálló államiságának kérdése a polgári átalakulás korában*. Bp. 1986 stb). Az Orosz István és Pölöskei Ferenc szerkesztésében, Dobszay Tamás közreműködésével megjelent emlékkönyv 25 tanulmányt tartalmaz. A Kossuth-kérdés mellett (Orosz István, Pölöskei Ferenc, Závodszy Béla) főleg 48 és a kiegyezés ügye dominál (Varga János, Urbán Aladár, Erdődy Gábor, Pajkossy Gábor, Gergely András, Pálmány Béla, Hermann Róbert). Képvisele van a historiográfia (R. Várkonyi Ágnes, Gunst Péter) és az erdélyi fejedelemség története is (Rác István). Az aradi születésű Szabad György már a

szerkesztésében megjelent *A polgárosodás útján* c. munkában gondoskodott erdélyi munkatársak bevonásáról, a Benda-emlékkönyv után pedig éppen itt a legnyilvánvalóbb az erdélyi historikusok jelenléte (Imreh István, Benkó Samu, Egyed Ákos és e sorok írója).

A 60-asok közül Für Lajos és Geric József az ELTE Középkori és Kora-újkori Magyar Történeti tanszékének professzorai, életpályájuk azonban sokban elüt egymástól. Gyimesi Sándor viszont a budapesti Közgazdasági Egyetem Gazdaságtörténeti Tanszékén dolgozott

Für Lajos (sz. 1930) az iskolateremtő Szabó István tanítványa volt, és a debreceni egyetemen tanársegédként indult. Igéretes pályakezdéséről 1956 kilendítette, és csaknem egy évtizedbe telt a tudományos pályára és csaknem 30 évbe az egyetemre való visszatérése. Szerencsére – miután 1964-ben a Magyar Mezőgazdasági Múzeumba nevezték ki – folyamatosan közölhetett az intézmény időszakos kiadványaiban. Ahogyan emlékkönyve hangulatos borítója felvillantja (szülőfaluja határában zöldülő vetés, az előtérben hatalmas lombosodó fa), az agrár- és paraszttörténet Für Lajos fő tudományos munkaterülete. A feudalizmus utolsó és a kapitalizmus kezdeti korszakának falusi élete érdekelte (tanyarendszer, szőlő- és kertművelés, agrárnépesség), a paraszti témák és jelenkori historiográfia mellett azonban mindinkább a magyar sorskérdések felé fordult. A publicisztikában különösen széles hullámokat vert fel a magyar ifjúság nemzettudatának hiányait felvető írása (*Milyen nyelven beszélnek a székelyek?* Tiszatáj. 1972), hasonlóképpen a kisebbségben élő magyarság tudományosságának elemzése és Magyarország második világháborús embervesztéseit nyomozó kérdésfelvetése (*Mennyi a sok sírkereszt?* New York 1987). Sorskérdéseink feletti aggodás és a nép iránti elkötelezettség jegyében született tanulmánykötetei (*Világjáró magyarok*. Bp. 1990; *Sors és történelem*. Esszék. Bp. 1991 és *Szabadon szeretnék sírni*. Beszédék, történelmi tanulmányok, interjúk. Bp. 1993). Az utóbbi vonzatok egyben jelzik az ünnepelt nemzeti-társadalmi hovatartozását és politikai irányulását is. A 60 éves Für Lajos köszöntésére elsősorban az a tanszék sorakozott fel, melynek 1986 óta maga is tanára. *Megkésett köszöntőjében* R. Várkonyi Ágnes tanszékvezető professzornő érzékelteti a pályát és a pályaelterítés következményeit. Az idősebb nemzedék (R. Várkonyi Ágnes, Geric József, Granisztói György, Ladányi Erzsébet, Csetri Elek) mellett az íráskor szerzői között örvendetesen sok a fiatal kutató (Draskóczy István, Hiller István, Horn Ildikó – aki egyben a kötet szerkesztője is -, S. Lauter Éva, Várkonyi Gábor, Kulcsár Árpád). Bel- és külföldi levéltárakban végzett kutatásai és szakavatott írásaik méltóak az ünnepi alkalomhoz.

Für Lajos nemzedékéhez tartozik Geric József (sz. 1931), aki medievistaként a Kumorovitz-iskola folytatója. Noha nemzetközileg is számon tartott szakember, a hazai elismerés nem egykönnyen hullott ölébe, munkáinak politikamentessége viszont biztosíték volt, hogy neki nem kellett munkáit átértékelnie – ahogy a Geric professzort bemutató köszöntőjében Bertényi Iván megállapítja. A szigorú forráskritika jegyében született kötete (*A korai rendiség Európában és Magyarországon*. Bp. 1987) és

az Árpád-korra vonatkozó tanulmányai éppúgy medievisztikai felkészüléséről tanúskodnak, mint a társszerzőségében megjelent gyűjtemények (*Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához*. I. rész. 1000-tól 1526-ig. Szerk. Léederer Emma. A szemelvényeket összeállították, jegyzetekkel és apparátussal ellátták Bertényi Iván, Bolla Ilona, Gerics József, Molnár József, Rottler Ferenc. Bp. 1964, valamint *Európa és Közép-Kelet. IV–XV. század*. Egyetemes történeti szöveggyűjtemény. Középkor. I/1–2. k Szerk. Jónás Ilona. Fordította Gerics József et alii. Bp. 1971). A Gerics Józsefnek szentelt emlékkönyvet szerkesztő Draskóczy István az oklevelek tömörségére emlékeztető tanulmányokat kérhetett, mert a közölt 26 írás egyike sem haladja meg a 10 lapot, annál változatosabb témakörű, valóságos kis középkori mikrokozmosz kerekedik ki belőlük. A tanulmányokban tükröződő világképhez tartozik az egyház méltatása (Nagy Balázs, Kubinyi András), az *Ég és föld királynője, Mária* (Érszegi Géza) és *Szent László király* (Székely György és Ballók János), középkori gazdaság- és társadalomtörténet (Zsoldos Attila, Solymosi László, Borsódi Csaba), a városok és a kézművesség (Ladányi Erzsébet, Draskóczy István, Kállay István, Benkő Elek), a lovagság (Sz. Jónás Ilona), a diplomáciatörténet és a török kérdés (Ágoston Gábor, Szécsényi Lajos, Hiller István), a megértéshez vezető úton pedig a történeti segédtudományok és forrásközlés (Bertényi Iván és Kalmár János). Itt olvashatjuk Kristó Gyula írását, a forráskritika szép példáját a középkori magyar krónika 101. fejezetéről. A tanszék hangsúlyos orientációja Erdély története felé több tanulmányban jelentkezik (R. Várkonyi Ágnes, Horn Ildikó, Oborni Teréz).

Az ünnepelt historikusok közül a nemrégiben elhunyt Gyimesi Sándor volt a legfiatalabb (1933–1995). Debrecenben Szabó István tanítványaként jegyezte el magát a gazdaságtörténettel, de levéltárosként kezdte pályafutását (Debrecen, Salgótarján, Miskolc). A budapesti Közgazdasági Egyetemen töltött aspiránsi évei és oktatói munkája azután fokozatosan az európai gazdasági fejlődés útjai felé, az 1974-ben kezdődő szegedi egyetemi évektől pedig Latin-Amerika múltja felé irányították lépteit. Meghatározó szálak fűzték a Közép- és Kelet-Európai Akadémiai Kutatási Központoz is. A kutatás mellett főleg az oktatói

munka kerekedett felül tevékenységében. Mondhatni, hogy a Gyimesi-emlékkönyv többé-kevésbé az említett pázmák szakembereinek seregszemléje, ugyanis egyértelmű az ünnepelt gazdaságtörténet-központú munkássága. Idevág a több kiadásban megjelent két egyetemi jegyzete (*Magyar gazdaságtörténet 1848-ig*. I/1. Bp. 1971 és *A feudalizmus kialakulása és típusai*. Szeged 1985), nemkülönben két könyve (*A városok a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában*. Funkcionális és strukturális változások Nyugat- és Közép-Kelet-Európa városhálózatában, különös tekintettel Magyarországra. Bp. 1975 és *Utunk Európába*. Bp. 1993). Iskolázottsága az általa írt és szerkesztésében megjelent kötetekben arra irányította, hogy a történeti fejlődést európai és nemzetközi beágyazottságában mutassa be (*Latin-amerikai tanulmányok*. VII, VIII. és X. k.; *Középkori egyetemes történeti tanulmányok*. IX, X, XI. k.; *Gazdaság, politika, kultúra*. Bp. 1992). Nyilvánvaló, hogy a Gyimesi Sándoréhoz hasonló témakörben mozognak a 60. születésnapját ünneplő tanulmányok is. Jelen van a tevékenysége kiindulópontjait szolgáló parasztság- és várostörténet (Orosz István, Balogh István, Csató Tamás, Szulovszky János), továbbá az egyetemes történelem, azon belül pedig Délkelet- és Kelet-Európa múltja (Ring Éva, Tapolcai László, Varga Ilona, Dzindzisz Jorgosz, Pollmann Ferenc, Diószegi László, Molnár Imre), Latin-Amerika története (Fodor Judit, Anderle Ádám), Erdély története (Pach Zsigmond Pál, Kulcsár Árpád, Miskolczy Ambrus) és a magyar reformkor (Fülöp Éva Mária). Az egész kötet a magyar múlt fokozódó nemzetközi integrációját sugallja és munkálja.

A hét emlékkönyvben a szerzők rendkívül gazdag, sokoldalú és eredeti tanulmányokkal szerepelnek. Érdekes jelenségként figyelhető meg, hogy e kiadványokban a magyar történeti iskolák és irányzatok mindenike jelen van, azonban – a Hanák Péternek, Szabad Györgynek és Für Lajosnak szentelt emlékkönyveket kivéve – a politikatörténet, köztörténet erősen háttérbe szorult.

Az emlékkönyv a tisztelet, szeretet és megbecsülés jele, egyben az elismert eredményé, a sikeré is. E gondolatok jegyében sorainkkal hadd köszöntsük mi is az ünnepeltet.

Csetri Elek